

**TAŞNAK KOMİTESİ'NİN ANADOLU'DA ÖRGÜTLENİŞİNE DAİR BİR  
RAPOR**

*A REPORT ABOUT THE DASHNAK COMMITTEE'S ORGANIZATION IN  
ANATOLIA*

*ОТЧЁТ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ТАШНАКСКОГО КОМИТЕТА В АНАДОЛУ*

**Doç. Dr. Orhan KOLOĞLU\* - Doç. Dr. Mehmet OKUR\*\***

**ÖZET**

Taşnak Komitesi, Rusya'da Çar'ın uyguladığı baskılar sonucu dağılmış olan Ermenileri ve bunların kurduğu örgütlerden "Genç Ermenistan", Van'da kurulan Ermeni Cemiyeti-Armenaganlar ve Hınçak'ı birleştirmek amacıyla 1890 yılında Tiflis'te kurulmuştur. Christopher Mikelian, Stepan Zarian ve Simon Zavian adlı kişilerin öncülüğünde kurulan bu komiteye, farklı cemiyetleri bir araya getirmesinden dolayı olsa gerek federasyon anlamına gelen "Taşnaksutyun" adı verilmiştir. Kendilerini sosyalist demokrat olarak da tanımlayan Taşnakların amacı Osmanlı'nın Doğu Anadolu vilayetlerini ondan koparıp kuracakları Ermeni Devleti'ne katmaktı. Başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti'nin çeşitli şehirlerinde terör eylemlerinde bulunan Taşnak Komitesi, bir yandan da II. Enternasyonal'e üye olarak Avrupa kamuoyunun desteğini almaya çalıştı.

Tarafımızca hazırlanan bu makalede Brüksel'deki Sosyalist Enternasyonal Arşivi'nde bulunan ve Ermeni Taşnak Partisi'nin "Kopenhag Sosyalist Enternasyonal Kongresi" ne sunduğu, Türkiye'deki örgütlenişi ve eylemlerini konu alan rapor üzerinde durulmaktadır. Özellikle Van, Bitlis ve Muş'taki Ermeni köylülerini gruplar halinde örgütlemeleri ve silahlandırmaları dikkat çekmektedir.

**Anahtar Kelimeler:**

Taşnak Komitesi, Hınçak Komitesi, Osmanlı, Ermeni, Çete

**ABSTRACT**

Dashnak Committee was established in 1890 in Tbilisi, with aiming to assemble the "Young Armenian Organization" which established by the Armenians who were

---

\* Türkiye Gazeteciler Cemiyeti-İstanbul/TÜRKİYE

\*\* Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü-Trabzon/TÜRKİYE

disbanded as a result of Czar's pressure in Russia and, Armenian Association-Armenians which established in Van and the Organization of Hinchak. This committee, which established under the leaderships of Christopher Mikelian, Stepan Zarian ve Simon Zavarian, was named "Dacnaksutyun" as a meaning of federation because it brought together the different associations. Dashnaks, describing themselves as democratic socialists, their aim was establishing an independent Armenian state by capturing Eastern Anatolian provinces of Ottoman Empire. While Dashnak Committee was acting terror activities in various cities of the Ottoman Empire, especially in Istanbul, they were also trying to take European public support as being a member of Second International.

This paper focuses on the report which presents in Socialist International Archives in Brussels and submitted to Copenhagen Socialist International Congress by Armenian Dashnak Party with subjecting the Dashnaks' organizing and actions in Turkey. Especially arming and organizing the Armenian villagers in groups who live in Van, Bitlis and Muş draws attention.

**Key Words:**

Dashnak Committee, Hinchak Committee, The Ottoman Empire, Armenian, Gang

**РЕЗЮМЕ**

В 1890 году в Тифлисе был создан Дашнакский комитет под руководством Кристофера Микелиани, Степана Зариани и Симона Завариани, объединивший разрозненные организации армян, рассеянных по всему миру в результате давления на них царской России. Новая организация была названа "Ташнаксютюн", что означает "Федерация," целью которой было создание Дашнака как демократического и социалистического объединения, включающего в себя восточные азиатские провинции Османской империи и Армении. Для достижения своих интересов, организация провела серию терактов в различных городах Османской империи, в том числе Стамбуле, запугивая турецкое население. С другой стороны, проводила переговоры с международным Интернационалом, пытаясь получить поддержку европейского общественного мнения.

Данная статья подготовлена по архивным материалам "Социалистического Интернационала" в Брюсселе и армянского дашнакской партии "Социалистического конгресса в Копенгагене", кроме того, были исследованы материалы, связанные с действиями комитета на территории Турции, особенно в окрестностях армянских деревень в Ване, Битлисе и Муше.

**Ключевые слова:**

Дашнакский комитет, Хинчакский комитет, Османская империя, Греческий, Армянская, Банда

1860 Ermeni Nizamnamesi'nin, 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından kabul edilmesi ve bu nizamname ile 140 üyeden oluşacak bir meclisin, Osmanlı coğrafyasındaki Ermenileri yönetme hakkının verilmesi Ermenilerin, milliyetçi akımların etkisinde yoğun bir teşkilatlanma sürecine girmelerine neden olmuştur (Ulu 2009: 25). 1860 tarihinde Adana'da kurulan "Hayırsever Cemiyeti" ve ondan kısa bir süre sonra orta çıkan "Fedakârlar Cemiyeti" Bu konuda ilk örgütlenmeler olarak bilinmektedir (Metin 1992: 87).

Ermeniler arasındaki bu örgütlenmeler doğuda ve İstanbul çevresinde gelişerek devam etmiş ve I. Meşrutiyetin ilanı sürecinde çok sayıda cemiyet kurulmuştur. “Araratlı”, “Okul Severler”, “Doğulu” ve “Kilikya” cemiyetlerinin bir araya gelerek kurdukları “Ermenilerin Birleşik Cemiyeti”, “Ermenistan’a Doğru cemiyeti”, “Milliyetçi Kadınlar Cemiyeti”, “Genç Ermenistan Cemiyeti”, “Silahlılar Cemiyeti”, “İttihat ve Halas Cemiyeti” (Saral 1970: 62), “Karahaç Cemiyeti”, “Ermeni Vatanseverleri İttihadi”, “Müdafi Vatandaşlar Cemiyeti” (Kocaş 1967: 124) bu dönemde kurulan belli başlı Ermeni cemiyetleri olarak öne çıkmaktadır.

Başlangıçta sosyal ve kültürel amaçlı kurulan bu Ermeni cemiyetler, din adamlarının ve misyoner kuruluşlarının<sup>1</sup> da etkisiyle siyasi amaç güden komitelerin alt yapısını oluşturmuşlardır. En önemli Ermeni komiteleri ise hiç şüphesiz Hınçak ve Taşnaksutyun Komiteleri idi.

Ermeni komitelerinden biri olan Hınçak Komitesi, Rus tebaalı Kafkasyalı Avetis Nazarbekian ve karısı Marian Vardanian ile dört öğrencisi tarafından İsviçre’nin Cenevre kentinde kurulmuştur (Mazıcı 2005: 47; Ulu 2009: 27-28). Marksist bir ideolojiye sahip olan cemiyetin amacı Doğu Anadolu’yu ele geçirerek Rus ve İran bölgeleri ile birleştirip “Büyük Ermenistan” kurmaktı (Uras 1987: 432-439). Hınçak Komitesi göre bu amaca ulaşmak için ise Avrupa’da propaganda faaliyetlerinde bulunmak, silahlı örgütler kurmak ve isyan yoluyla Türk hükümetine karşı savaş açmak gerekiyordu.<sup>2</sup>

İstanbul başta olmak üzere Türkiye’nin çeşitli yerlerinde teşkilatlanan Hınçak Komitesi, belirlediği amaç doğrultusunda kanlı eylemlere ve isyanlara başladı. Temmuz 1890’da Kumkapı Olayı’nı, Ağustos 1894’de Sasun İsyanını, Eylül 1895’de Babialı Yürüyüşü’nü ve Ekim 1895’de Zeytun İsyanı’nı üstlendi (Göyünç 2001: 53; Akçora 2001: 135-138)

Taşnak Komitesi ise Rusya’da Çar’ın uyguladığı baskılar sonucu dağılmış olan Ermenileri ve bunların kurduğu örgütlerden “Genç Ermenistan”, Van’da kurulan Ermeni Cemiyeti-Armenaganlar ve Hınçak’ı birleştirerek isyan ve tedhiş yoluyla Türkiye’nin Doğu Anadolu vilayetlerini ondan koparıp kuracakları Ermeni Devleti’ne katmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Uras 1987: 442; Uçarol 1995: 377).

1890 yılında Tiflis’te kurulan ve farklı cemiyetleri bir araya getirmesinden dolayı olsa gerek komiteye federasyon anlamına gelen “Taşnaksutyun” adı verilmiştir.<sup>3</sup> 1892 yılına kadar belli bir programı olmayan komite, 1892 yılında birinci genel kongresinde kabul ettiği programını Ruslar’ın *Narodnaya Volga* (Halkın İradesi) teşkilatından aldılar. Aslında komitenin kurucusu olan Christopher Mikaelyan da bu teşkilatta yetişmiş birisi idi. Taşnaklar, Hınçakların Sosyalist yaklaşımlarına mukabil, sosyalist-demokrat, sosyalist-ihtilalci, milliyetçi ve adem-i merkezîyetçi vasıfları benimsemişlerdir. Taşnaklar ve Hınçaklar arasındaki bu görüş farklılığı kısa bir süre sonra sert tartışmalara yol açmış ve 1891’de iki örgütün beraberliği sona ermiştir (Uras 1987: 442; İltter 1995: 27)

Karl Marx’ın, “Bir düzine program yerine bir eylem daha önemlidir” ilkesini benimseyen Taşnaklar, terör teşkilatı olarak orta çıkmışlar, programlarını

da ona göre şekillendirmişlerdi. 1892 yılında kabul ettikleri programda faaliyetlerinin kapsadığı alanları, bölgeler bakımından Doğu ve Batı olmak üzere iki büroya ayıran Taşnaksutyun Komitesi, batı bürosunu propaganda üzerine yapılandırmış, Paris, Londra, Brüksel, Berlin, Leipzig, Cenevre, Roma ve Milano’da örgütlenerek Avrupa kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır (Öke 1991: 76). Doğu bürosu ise; Osmanlı coğrafyasında isyan hareketleri planlamak, bu planları uygulamak ve tedhiş faaliyetlerinde bulunmakla yükümlüydü. Osmanlı toraklarında yapacakları mücadele metotları doğu bürosu tarafından şu şekilde belirlenmişti:

- Çeteler teşkil etmek ve bunları örgütlemek
- Ermeni halkını silahlandırmak
- Resmî görevlilere karşı terör uygulamak
- İnsan ve silah sevki için ulaşım noktaları ve şebekeleri tespit etmek
- Resmî binaları basmak ve tahrip etmek
- Aşiretleri ve ülkedeki farklı etnik unsurları yanlarına alarak isyan çıkarmak<sup>4</sup>

Bu eylemler batı bürosunun propaganda faaliyetlerine malzeme oluşturacak ve büyük devletlerin müdahalesi sağlanacaktı (Türközü 1986: 68). Nitekim kısa sürede örgütlenen Taşnaklar Avrupa’da ses getirecek; Osmanlı Bankası Baskını, İkinci Sasun İsyanı ve Sultan II. Abdülhamit’e suikast girişimi gibi eylemler gerçekleştirdiği gibi, başta Van olmak üzere Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki Ermeni ayaklanmalarında önemli rol oynadı (Gürün 1983: 161-167; Şimşir 2005: 80-83).

İşte aşağıda kısa bir özetini verdiğimiz raporda, Taşnak Komitesi, Türkiye’deki eylemlerini anlatmaktadır. Brüksel’deki Sosyalist Enternasyonal Arşivi (Emile Vandervelde Enstitüsü Kitaplığı)’nde B.5792/38 numara ile yer alan ve “Ermeni Taşnak Partisi’nin Kopenhag Sosyalist Enternasyonal Kongresi’ ne Sunduğu Rapor / Türkiye-Kafkasya-İran, Cenevre 1910” başlıklı belgede şu bilgiler yer almaktadır:

“... Partimizin Türkiye, Transkafkasya ve İran’daki eylem alanında devam eden uzun yılların deneyimlerinden aydınlanarak vardığı fikir budur (...) Türkiye’de verimli bir eylem süreci yaşadık. Yirmi yıl boyunca Türkiye Ermenistan’ındaki ve Osmanlı başkentinde Yıldız Sarayı’nın dibinde sürdürdüğümüz savaş boşa gitmedi.”

“... Van’da Temmuz Devrimi’nden az önce 1908 Mayıs’ında bir ihanet sonucunda, hükümet binden fazla tüfeğimize, bir milyon kurşunumuza ve önemli miktarda patlayıcı maddemize el koydu. Bu felaketten daha önce de, İstanbul’da Sultan’a karşı düzenlediğimiz suikast sonucunda, İzmir’deki kompozit öğrenilmiş ve telafisi güç kayıplar vermiştik. İzmir’de de hükümet dairelerini yıkmak için kullanılacak dinamit depomuz ele geçirilmişti.”

Taşnak Komitesi’nin ilgili raporunda 1909’da 31 Mart Ayaklanması’nı fırsat bilerek Adana’da çıkarttıkları olayların bastırılmasından hiç bahsetmemesi

ilginçtir. Buna karşılık “Türkiye’de geçen yıl İttihat ve Terakki ile bir tür savunmacı ittifak yaptık” iddiasını ileri sürmesi ve bunun “Anayasal rejimin devamını garantilemek için” gerekçesine bağlanması ise ihtilalcı olmadıklarını ikna etme amacına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Raporda daha sonra Anadolu’daki örgütlenişleri şöyle anlatılıyor:

“Türkiye Ermenistan’ında iki büyük Ermeni vilayeti olan Bitlis ve Van’da 1908’e kadar bütün köylü ve sağlam halk, bayrağımız altındaydı ve politik gruplar halinde organize edilmişlerdi. Politik gruplar bugün de mevcut, ama sayıları azaldı. Bu gruplar savunma ve saldırı için eğitilmişlerdi. Parti her köyde en deneyimli ve en cesurlardan – çoğu 45 ile 50 yaş arasındaki – güvenilir 5 kişiyi seçiyor ve onları üstün gözetici olarak görevlendiriyordu. Fedailerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak, onları bölgeden bölgeye aktarmak, izlenme durumunda kaçmalarını sağlamak ve Kürt çapulcuların tehdidine uğrayan komşu köylerin yardımına koşmak “Hareketli” ya da “Uçan Çet”lerin göreviydi.

Bu Hareketli Çete’lerin dışında her köyde değişik gruplar vardı:

1. Militan Grup: 30-50 erkekten oluşur, saldırı halinde savunmak için daima köyün içinde bulunurlar.
2. Yardımcı Grup ya da Mali Grup: Maddi kaynakları bulmakla yükümlüdür.
3. Askeri Grup; Silah sağlamak için.
4. Kadınlar Grubu: Değişik bölgeler arasında mektuplaşmayı ve haberleşmeyi sağlamakla görevli.

Muş Ovası’ndaki Sassun Vaspurken ve diğer yerlerdeki bütün Ermeni halkı bu şekilde örgütlenmiştir.

1908’e kadar yoldaşlarımız gündüz çıkmaya cesaret edemedikleri için partimizin faaliyeti gizli olarak ve geceleri yapılıyordu. Silah nakli, propaganda, halkın silahlandırılması, atış talimleri hep gece karanlığında yapılıyordu...”

### **SONUÇ**

İhtilalcı Ermeni komiteleri arasında en uzun ömürlüsü, en şovenisti, binlerce Türk’ü katleden, Ermenilerin hayatını ve mukadderatını en çok etkilemiş olan Taşnaksutyun Komitesi’nin yukarıdaki itirafları şu gerçekleri ortaya çıkarmaktadır:

- Olayları 1890’dan itibaren kendileri başlatmışlardır.
- Köylere kadar yayılmış çok sistemli bir örgütleri vardır.
- Bütün köylerde silah depoları vardır ve fedailere düzenli silah eğitimi yaptırılmaktadır
- Pasif sosyalist davranışın geçersizliğini savunmakta, ihtilali ve silahlı eylemi ilke edindiklerini, suikast yaptıklarını da saklamamaktadırlar.

Bu itiraflar aynı zamanda Osmanlı Hükümeti’nin I. Dünya Savaşı sürecinde Ermenilere ve Rumlara yönelik güvenlik almada mecbur kaldığını ve

1915 olaylarını “Soykırım” diye nitelenin siyasî amaç dışında hiçbir dayanağının olmadığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

#### NOTLAR

- <sup>1</sup> Osmanlı Devleti’ndeki misyoner faaliyetlerinde 1810 yılında Massachusetts’de kurulan Amerikan Protestan Misyoner örgütü American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) en etkili kuruluşlardan birisi idi. Aynı şekilde Osmanlı coğrafyasında çok sayıda Amerikan okulu açılmıştı ki, her iki faaliyette de daha çok Ermeniler üzerinde durulmaktaydı. (Kocabaşoğlu 2000: 69). Özellikle Ermenilerin meskûn olduğu yerlerde açılan çeşitli seviyelerdeki okullarda verilen eğitimler, Ermenilerin yönlendirilmesinde büyük rol oynamıştır (Polat 1988: 627-652).
- <sup>2</sup> Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri, Meşrutiyet’in İlanından Önce ve Sonra (Çev: Musa Sarıkaya), Kaynak Yay., İstanbul, 2006, s. 22.
- <sup>3</sup> Taşnak Komitesi ilk zamanlarda önce Cenevre’de sonra da Paris’te çıkardıkları Troşak/Droşak dergisinden dolayı Truşak/Druşak ismiyle de anılmıştır.
- <sup>4</sup> Taşnaksutyun Komitesi, Osmanlı Devleti’ni zayıf düşürmek ve yabancı müdahalesine hazırlamak için Doğu Anadolu’daki aşiretler ve Makedonya Komiteleri ile işbirliği yapmayı düşünmüş; aşiretleri kendi taraflarına çekememişse de Makedonya Komiteleri ile işbirliği yapmada başarılı olmuşlar, 1898 yılında Filibe Okul müdürü Rostom tarafından Ermeni-Makedon ittifakı kurulmuştur. Taşnakların Türkiye’de kullanacağı bombaları ise Bulgarlar hazırlamışlardır (İlter 1995: 31).

#### KAYNAKLAR

- AKÇORA, Ergünöz (2001), “Osmanlı Devleti Dönemi Ermeni İsyancıları ve Türk-Ermeni Toplumları İlişkilerine Etkileri”, Osmanlı’dan Günümüze Ermeni Sorunu, Yeni Türkiye Yay, Ankara.
- Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri, Meşrutiyet’in İlanından Önce ve Sonra 2006, (Çev: Musa Sarıkaya), Kaynak Yay, İstanbul.
- GÖYÜNÇ, Nejat (2001), “Osmanlı Devleti’nde Ermeniler Hakkında”, Osmanlı’dan Günümüze Ermeni Sorunu, Yeni Türkiye Yay, Ankara.
- GÜRÜN, Kamuran (1983), Ermeni Dosyası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İLTER, Erdal (1995), Türkiye’de Sosyalist Ermeniler ve Silahlanma Faaliyetleri, Turan Yay, İstanbul.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur (2000,). Anadolu’daki Amerika Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları, İmge Kitabevi, Ankara.
- KOCAŞ, Sadi (1967), Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri, Altınok Matbaası, Ankara.
- MAZICI, Nurşen, (2005), Uluslar arası Rekabette Ermeni Sorununun Kökeni (1878–1920), Pozitif Yay, İstanbul.
- METİN, Halil (1992), Türkiye’nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul.
- ÖKE, M. Kemal (1991), Ermeni Sorunu (1914–1923), Ankara.
- POLAT, İlknur, (1988), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme”, *Bellekten*, LII/203.

- SARAL, Ahmet Hulki (1970), Ermeni Meselesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara.  
ŞİMŞİR, Bilal N. (2005), Ermeni Meselesi (1774–2005), Bilgi Yay, Ankara.  
TÜRKÖZÜ, Halil Kemal, (1986), “Taşnak Partisi’nin 8. Kongresi”, Belgelerle Türk tarih Dergisi, Şubat Sayı: 12.  
UÇAROL, Rıfat (1995), Siyasi Tarih (1789–1994), Filiz Kitabevi, İstanbul.  
ULU, Cafer (2009), Türkiye Cumhuriyeti’nde Ermeniler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.  
URAS, Esat (1987), Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Yay, İstanbul.

